

tolkningen som gör de störande metaforerna till kraftfulla synteser av sina respektive texters problemställning. Det är samklang mellan metaforerna och den övergripande bild av perverterad verklighet som tragedierna målar upp genom den mytiska historiens renodlande ljus. Men, som antikvetare skulle man önskat fortsatt tolkning, förbi orden och ordens betydelse. Vilken är metaforernas plats i framställningen? Frågan är viktig. Den för oss tillbaka till inledningen, till bokens först formulerade syfte: att visa hur metaforer och liknelser påverkar vårt tänkande. Var då de tre undersökta metaforerna verkligen menade att påverka tänkande? Är det inte mer troligt att deras funktion i texten – eller snarare i framförandet – är att bidra till att skapa oroande stämning? Metaforer verkar normalt genom igenkännande och spel med analogier. Enligt Aristoteles är de lyckade när de förmår, jag citerar Tralau, "förändra det invanda", alltså att påverka tänkande, men i fråga om de störande metaforerna verkar mekanismen snarare vara den motsatta. Vad som gäller är istället att markera narrativets nerv. Genom en chockartad språkbild, som samverkar med textens övergripande sammanhang, sätter de problemställningen på sin spets. De positionerar sammanhang och uttrycker vilja till verkan, snarare än till påverkan.

För den här läsaren för utredningen av de störande metaforerna till tankar om publiken. Först till dem som texten skapats för och sedan, i jämförelse, också till oss sentida – i båda fallen, läsare likaväl som icke-läsare. Det perspektivet tar mig tillbaks till inledningens syften, och öppnar för tankegångar som inte hittat sin plats i den här boken. Vi måste tänka oss en publik van att söka tolkning, uppmärksam på språket och, om vi får tro dåtidens intellektuella tänkare, beredda att se språket som bärare av högre sanning. Just de här metaforerna kan visa att den sist nämnda uppfattningen delades av de många, inte bara en elit. Det kanske förvånar att de höglitterära verken, som den här texten behandlar, författade på vers, skulle

ha nått och tolkats av de många. Det är att underskatta en dåtid där versen var narrativets normalform och myten dess väl kända material. Texterna var gjorda för framförande. De språkliga bilderna stödde både minne och skapande i det muntliga tradelandet, och bottnade säkert i publikens förväntningar, och hörsamhet. Det förefaller troligt att publiken var rustad att ge språkbilderna den resonans som Tralaus tolkningar förutsätter. Hos oss har det metriskas uttryckets slagkraft sedan länge överflyglats av prosans. Men det är ändå fortsatt i poesin som de komplexa språkbilderna passar bäst. Där behöver bilder ur det förflutna inte förklaras. De kan ändå samverka till uttryck av värdegemenskap i sentida vardagsvärld.

Det är lätt att älska fragment
som varit på väg länge.
Inskriptioner på kyrkklockor
och ordspråk tvärs över helgon
och tusenåriga frön.

Archilochos! – Inget svar.

Fåglarna stryker över havets ragg.
Vi läste in oss med Simenon
och kände lukten av människoliv
där följetongerna utmynnar.
Känn lukten av sanning.

Ur "Hommages", Tomas Tranströmer, 1966.

Anne-Marie Leander Touati är professor i antikens kultur och samhällsliv vid Lunds universitet.
E-post: anne-marie.leander_touati@klass.lu.se

Norrhem, Svante, 2019. *Subsidier. Svenska krig och franska pengar 1631–1796*. Lund: Nordic Academic Press.

Anmälan av Christopher Pihl

I *Subsidier. Svenska krig och franska pengar 1631–1796* ger Svante Norrhem ett välkommet bidrag till förståelsen av Sverige som

europaisk aktör under de krigiska 1600- och 1700-talen. Subsidier, avtal mellan två stater om att den ena ska bistå den andra militärt i utbyte mot pengar, var en integrerad del av det tidigmoderna europeiska statssystemet. Att Sverige mottog subsidier, mest och under längst tid från Frankrike, är ingen nyhet, men ingen har tidigare studerat dem under så lång period som Norrhem gör. För svensk del har inte heller några liknande försök att utifrån en rad olika perspektiv mäta och förstå konsekvenserna av subsidier för såväl den politik som fördes i Sverige och för de svenska och franska samhällena i stort. Som Norrhem påpekar var subsidierna inte bara en given del i den förda utrikespolitiken, de bidrog också till att svenska soldater skickades till en i det närmaste säker död eller lemlästning på slagfält eller i förläggningar på andra sidan Östersjön.

Subsidier är den svenska utgåvan av *Mercenary Swedes* som utkom 2019 och det är vällovligt att svensk forskning om svenska förhållanden förs ut till en internationell publik, och samtidigt kommer en svenskspråkig läsekrets till del. Den svenska utgåvan är nedbantad i jämförelse med den engelska när det gäller diskussioner av internationell forskning, men har ändå behållit en rad utblickar och jämförelser. I tio effektivt disponerade kapitel avhandlar Norrhem 160 år av svensk-franska relationer. Norrhem har valt att inte disponera studien kronologiskt, istället utgår han från åtta teman. Detta grepp ger den fördelen att dagspolitiska svängningar samt regent- och regimskiften inte döljer de långa linjerna, eller får författaren eller läsaren att tappa fokus på studiens ämne. Norrhems tes om subsidierna som en i högsta grad integrerad del av Sveriges politik och statsfinans under 150 år framträder därmed med största tydlighet.

Ett antal faktorer kom att prägla relationerna mellan Frankrike och Sverige under hela den långa period som studeras. Från franskt håll fanns ett intresse för Sveriges position i Tyskland. Genom sina tyska

provinser hade Sverige dels en militär närvaro i området, dels hade man representation i olika politiska församlingar såsom kejsarrikets riksdag och sachsiska politiska församlingar. Både militärt och politiskt var Sverige i Frankrikes ögon en motvikt till det tyskromerske kejsardömet intressen och en väg till franskt inflytande i regionen. Som garant för Westfaliska freden som slöts efter trettioåriga kriget 1648 kom de två rikena att föras samman ytterligare. Dessutom hade de två intressen i att motverka ett alltför stort ryskt eller habsburgskt inflytande över Polen vilket riskerade att rubba maktbalansen i Europa. Ehuru ofta med likartade intressen, präglades relationen mellan Frankrike och Sverige hela tiden av obalans. Frankrike var alltid den starkare parten. Sveriges position kom dessutom att försvagas till följd av landets oförmåga att behålla sin starka militära position i Nordeuropa från och med 1600-talets slut.

Med det långa perspektivet och den tematiska dispositionen kan Norrhem visa att franska subsidier sällan var ett oproblematiskt ämne i Sverige. En återkommande ängslan hos svenska riksråd var att Sverige, genom subsidierna skulle förlora sin självständighet och i omvärldens ögon gå i Frankrikes ledband. I Sverige var man mycket medveten om att Frankrike hela tiden agerade av egenintresse och att det bakom subsidierna låg politiska avsikter. Bara en politisk dåre kunde tro att Frankrike gjorde det av kärlek, enligt Anders Nordencrantz på 1760-talet. Det sena 1600-talets politiska utveckling i Sverige, med reduktion och envælde, kan delvis kopplas till en vilja från Karl XI och de som stödde kungamakten att frigöra sig från franskt beroende. Karl XI:s och Karl XII:s regeringsperioder kom också i stort sett att innebära ett uppehåll i Sveriges mottagande av subsidier. Men för att uppnå detta oberoende krävdes fullständiga omgörningar av de politiska som statsfinansiella systemen. Det franska inflytandet återkom med full kraft under frihetstiden. Först i slutet av undersökningsperioden kom en mer kraftfull opinion att bildas inom de ledande

politiska skikten i Sverige mot de franska subsidierna.

Genom att i delar av studien fokusera på enskilda aktörer på såväl fransk som svensk sida kan Norrhem visa hur subsidierna och det franska inflytandet kom att penetrera den svenska politiken och dess aktörer. Förutom genom stöd till den svenska staten, fick enskilda svenska politiska aktörer ekonomiskt stöd från Frankrike för att lobba för en franskvänlig svensk politik. Men inte bara genom direkt stöd kom franska resurser individuella aktörer till del. Norrhem kan visa hur de franska medlen sipprade ner genom den svenska statsorganisationen. I ett första steg var överförandet av subsidierna från Frankrike till Sverige att en potentiell inkomstkälla. Den svenska staten kunde inte själv sköta överföringen utan tvingades förlita sig på privata aktörer med hög privat kredit i dåtida finanscentra som Hamburg och Amsterdam. Åtminstone under 1600-talet kom en stor del av subsidierna inte att stanna i Sverige, om de ens nådde dit. Främst användes de för att betala icke-svenska handelsmän och militärer som stred för eller försåg Sverige med förnödenheter. Norrhem karakteriserar den svenska staten som en distributör av franska medel till aktörer i det tyska kriget. Såväl svenska som utländska aktörer tjänade således på de fransk-svenska subsideförbindelserna. Till slut hamnade subsidierna i händerna på de kvinnor och män som kroppsligen arbetade för den svenska staten som fästningsbyggare, kokerskor eller soldater. Dessa människors löner var dock låga och deras arbete omgärdat av tvång vilket gör det tveksamt om de verkligen gynnades av subsidierna.

Norrhem använder sig till största del av för historikern klassiska källmaterial som traktat, brev från diplomater och mellan statsledning samt protokoll. Det svenska riksrådets, motsvarande en modern regering, protokoll hänvisas till flitigt, dock utan några djupare källkritiska reflektioner. Rådets protokoll är en förförande källa genom att det

ofta återger riksrådets ståndpunkter i form av direkta anföranden. Men skolade som de var i antik retorik och följande dåtida principer för politiska beslut, genomfördes riksrådets diskussioner ofta i form av pro et contra-diskussioner där rådsmedlemmarna inte alltid intog ståndpunkter som var deras egna. Likaså kan det ha funnits drivkrafter bortom statsnyttan bakom enskilda riksråds yttranden om den statsfinansiella situationen eller riskerna med franska allianser. Bara för att ett riksråd sa att statsfinanserna var helt beroende av franska subsidier, bör det inte alltid ha inneburit att alternativa finansieringsvägar skulle ha funnits. En fördjupad diskussion av riksrådsprotokollen som källa hade således varit på sin plats.

En av bokens huvudteser är att subsidier bidrog till mänskligt lidande – såväl bland svenska soldater, deras familjer och de breda folklagren i stort – genom att de förlängde rikets deltagande i krig, enligt Norrhem höll de franska subsidierna kvar Sverige i trettioåriga kriget, och drog in det i krig som riket annars kanske undsluppit, t.ex. 1670-talets krig. Norrhem driver tesen så långt att han lanserar ett nytt begrepp för perioden som knyter samman stormaktstid och frihetstid – subsidietiden. Tesen om subsidierna som orsak till Sveriges krigsföring under nära två hundra år är dock svår att leda i bevis. Den svenska expansionspolitiken inleddes redan på 1560-talet, utan stöd av franska subsidier och under den av Norrhem studerade perioden växlade subsidiernas betydelse för de svenska krigsfinanserna. Karl XI och Karl XII:s regeringar är exempel på perioder då subsidier spelade en liten roll alltmedan riket ändå var starkt präglad av krig eller förberedelser till krig. Subsidierna bör hellre ses som en integrerad del av ett europeiskt statssystem starkt präglad av militär aggression mellan stater. Styrkan i begreppet subsidietiden ligger i att det sätter ljuset på Sveriges beroende av och interaktion med andra stater under perioden. Välkommet är också viljan att knyta samman de två perioder som ofta

separeras med ett vattentätt skott i form av Karl XII:s död. Norrhem kan visa på likheter mellan stormaktstid och frihetstid när det gäller såväl beroende av och syn på subsidier.

Även om Norrhem ibland tenderar att ge subsidierna ett alltför stort förklaringsvärde kom de onekligen att spela en mycket viktig roll. Franska subsidier bidrog till att Sverige inte drog sig ur kriget i Tyskland efter Gustav II Adolfs död 1632 och till att Gustaf III kunde genomföra sin statskupp 1772. Norrhem kan också med största tydlighet visa att de franska subsidierna var en inrikespolitisk fråga. Särskilt under perioder av svag kungamakt, t.ex. under Karl XI:s omyndighetstid eller frihetstiden, framträdde tydliga brytningar i rådet och riksdagsdiskussioner mellan de som var för respektive mot alltför nära förbindelser med Frankrike.

Bokens styrka ligger således i det långa perspektivet, men samtidigt kan några av dess svagheter också förklaras med detta. En vilja hos Norrhem är att mäta subsidiernas betydelse. Genom att stödja sig på tidigare forskning kan Norrhem visa att subsidier periodvis stod för så mycket som mellan 20 och 25 procent av de svenska statsintäkterna, t.ex. under krigsperioderna vid 1630-talets början och 1750-talets slut. I samband med subsidiernas betydelse hade det varit givande för läsaren med en något fördjupad diskussion om de svenska statsfinansernas karaktär. Vilka andra inkomster som fanns, hur dessa uppbars samt hur statsfinanserna karaktär förändrades under perioden är frågor som gärna fått belysas något mer. En fördel med subsidier i relation till att beskatta svenska bönder var att de förstnämnda var i kontanta pengar, de krävde en mindre organisation för att få tillgång till och de krävde inte heller potentiellt politiskt kostbara förhandlingar.

Genom studiet av tidigmoderna subsidier kommer Norrhem åt två grundläggande problem inom internationella relationer i högsta grad aktuella även i dagens värld. För det första rör det stateras suveränitet. Hur pass fri i sitt agerande kan man vara som stat

om man mottar ekonomiska medel från en annan stat och vad gör det med andra stateras syn på den mottagande staten? Inom den österrikiska staten kallades svenskarna under 1600-talet för "Galliae Mercenarios". För det andra rör det principerna för internationella relationer. Om ens egna normer går emot rådande praktiker, hur ska man då agera? Frågan var aktuell på 1600- och 1700-talen och den är i högsta grad aktuell inom nutida diplomati och inte minst exportpolitik. På 1660-talet förklarade Magnus Gabriel de la Gardie att då världen var korrupt, så var även svenskarna tvungna att muta fransmännen. Genom en tydligare diskussion om dessa frågor på en generell nivå hade Norrhem kunnat stärka relevansen i sin studie ytterligare och gett ett bidrag till förståelsen av mellanstatliga relationer.

Under en alltför lång tid har svensk forskning om den tidigmoderna perioden haft ett ensidigt fokus på mobiliseringen av inhemska resurser, som skatter, tullar och utskrivningar. Styrande fråga har varit huruvida den svenska statsformeringsprocessen drevs uppifrån av adel och kungamakt och med starka inslag av tvång, eller om den var ett resultat av ständigt pågående förhandlingar på central och lokal nivå mellan skattebetalare – främst bönder – och överhet. Norrhem befinner sig ofta på välbehövt avstånd från frågan om uppifrån eller samförstånd, men konstaterar att "vid sidan av den politiska eliten är det svårt att avgöra om det fanns grupper som var konkret aktiva för att vidmakthålla subsidiesystemet" (s. 163). I bokens inledning slås också fast att "Under 1600-talet gjordes i beslut om krig eller krigsfinansiering mycket sällan några överväganden om hur dessa skulle komma att påverka befolkningen" (s. 12). För de flesta av den svenska konglomeratstatens invånare innebar subsidier bara mer och längre krig, större risker att invalidiseras eller dö, enligt Norrhem. Sitt främsta bidrag till forskningen ger *Subsidier* därmed genom att bredda sökarkluset till att inkludera andra finansieringsformer än skatter

och soldatutskrivningar och andra politiska arenor än de svenska riksdagarna. Norrhem kan visa hur Sverige tillsammans med en rad andra större och mindre stater var en del i Frankrikes allianssystem, och mycket välbehövt sätts Sveriges agerande i relation till de dominerande aktörerna i Europa. Studien knyter också an till ett livaktigt europeiskt forskningsfält med intresse för de aktörer, diplomater, finansärer och entreprenörer av olika slag, som spelade en avgörande roll – tjänande såväl stater som det egna intresset – för den utveckling många europeiska stater tog under den tidigmoderna tiden. Tillsammans med Petter Lindström respektive Eric Thompson ligger Norrhem också bakom *Flattering Alliances* (Lindström & Norrhem 2013) om de nordiska ländernas roll i maktkampen mellan Österrike och Frankrike och antologin

Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance (Norrhem & Thomson 2020). Tillsammans med *Subsidier* bidrar de med välbehövligen nya nyanser till en svensk stormaktstid som alltför ofta målats i svenska färger.

REFERENSER

Lindström, Petter & Norrhem, Svante, 2013. *Flattering Alliances: Scandinavia, Diplomacy and the Austrian-French Balance of Power, 1648–1740*. Lund: Nordic Academic Press.

Norrhem, Svante & Thomson, Eric, 2020. *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*. Lund: Lund University Press.

Christopher Pihl är forskare vid Historiska institutionen, Uppsala universitet.
E-post: christopher.pihl@hist.uu.se

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.org